

*Vefatının 20. yıldönümünde
Yüksek İslâm Enstitülerinin
İlk Tasavvuf Tarihi Öğretim Üyesi
Mahir İz'in hatırasına*

TASAVVUF İLMİNİN TEKKE DIŞINDA EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

Mustafa KARA*

GİRİŞ

İlimlerin sayım ve tasnifi asırlardan beri alim ve filozofların üzerinde durdukları meselelerden biri olagelmıştır. Aristo, ilimleri Nazarî, Amelî ve Şiir diye üçe ayırdıktan sonra bunların alt başlıklarını ve gayelerini de tespit etmiştir. Ona göre bilgi ve gerçekleri anlamayı hedefleyen Nazarî İlimler Riyaziye, Tabiiyyat ve İlâhiyyat adıyla üç ana kola ayrılır. Ahlâk ve Siyaset ilimlerini ihtiva eden Amelî ilimlerin gayesi ise iyiliktir. Güzelliği arayan şiir ve güzel sanatlar hitabet ve cedeli de ihtiva etmektedir.

Bizim burada araştıracağımız konu, İslâm dünyasında yapılan tasniflerde tasavvufun yeridir. İlk dönemlerde tasavvuf kelimesi kullanılmadığı için ilgili tasniflerde de bu kelime yer almayacak demektir. Ancak tasavvufa çok yakın yönleri olan Ahlâk ilminin tarihî macerasına bakmak konuya ışık tutacaktır.

Ahlâka dair bir risalenin de yazarı olan Kindî'den itibaren Müslüman filozofların hemen hepsi bu konu ile ilgilenmişlerdir. Kindî'den (öl. 252/866) sonra Ebubekir Razî'de (öl. 320/932) *et-Tibbu'r-ruhanî* adıyla bir eser kaleme alarak ahlâkî konuları kendi felsefesi doğrultusunda gündeme getirmiştir.

---

* Prof. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Tarihi Öğretim Üyesi.

İlimlerin sayımına müstakil bir eser tahsis eden filozofumuz ise Farabî'dir (öl. 339/950). *İhsau'l-Ulum (İlimlerin Sayımı)* adını taşıyan bu esere göre ilimler esas itibarıyla beş gruptur: 1. Dil, 2. Mantık, 3. Talimî, 4. İlâhiyyat, 5. Medenî İlimler. Farabî ahlâk ve siyaseti beraber mütalâa etmiştir. X. yüzyılın mühim hareketlerinden olan İhvan-ı Safa ahlâkî konuları enine boyuna tartışırken kendisini "halis sufiler" olarak nitelemekten de geri durmamıştır¹. İlimleri riyazî, dinî ve felsefî ilimler diye üç ana başlık altında toplayan İhvan-ı Safa dinî ilimlerin gayesi olarak da iki noktaya dikkat çekmiştir. 1. Gönüllerin tedavisi, 2. Ahiret yurdunu arama çabası. Bu ilimlerden birinin adı da şöyledir: Tezkâr, Mevaiz, Zühd ve Tasavvuf².

Tasavvufun en eski kaynaklarına, menakıb ve tabakat kitaplarına bakıldığında ise sufilerin kendi meslekleri için şu ifadeleri kullandıkları görülmektedir: ilm-i ahval, ilm-i maarif, ilm-i hikem, ilm-i işaret, ilm-i riyazet, ilm-i mücahede.

Kuşeyrî (öl. 465/1072) eserinin ilk sayfalarında tasavvufun *Tevhid* ilmi olduğuna dikkat çekerken muasırı Hucvirî, konuyu *Hakikat* ilmi olarak ele almış ve bunun da alt başlıkları olarak Allah'ın birliğini, sıfatlarını ve fiillerini bilmek olarak tarif etmiştir.

Nazarî, felsefî ve tasavvufî ahlâkî birlikte ele alarak bunları bir anlamda birleştiren, bütünleştiren Gazalî'nin meşhur eseri *İhya* bu konuda üzerinde durulması gereken eserlerden biridir.

VIII. asırda tekkesini kurarak istiklâliyyetini ilân eden tasavvuf X. asırdan sonra kendine has özellikleri olan bağımsız bir ilim dalı olarak İslâm medeniyetindeki yerini almıştır. Ebu'n-necib Sühreverdî'nin (öl. 563/1168) tarifi ise dikkatleri daha değişik bir alana çekmektedir: "Tasavvufun başlangıcı ilim, ortası amel, sonu ise mevhibedir". Bir müddet sonra İbn Haldun'un tarifiyle tekke dışındaki varlığı daha da güç kazanacaktır: "İslâmî ilimlerden bir tanesi de tasavvuftur".

Ahlâk ilminin vazgeçilmez isimlerinden biri olan İbn Miskeveyh (öl. 421/1030) ise *Tehzibu'l-ahlâk* adlı eserin sahibidir. İbn Miskeveyh bir sufi olmamakla beraber ahlâkî "Allah'a yakınlaşmak" olarak tarif etmesi konumuz açısından önemlidir. İlimlerin sayımı ile ilgili alt başlıklarda *hikmet*, *sabır*, *zikir*, *hürriyet*, *vera*, *hilm* gibi tasavvufî terimlere de yer veren İbn Miskeveyh kendisinden sonra ahlâkla ilgili eser veren ilim adamamlarını derinden etkileyen bir kişidir. Bu çığır Tusî, İcî, Devvanî, Kâşifî ile Kınalızade'ye ulaşacaktır.

1 *Resail*, II/21.

2 *Age*, I/266-267; Enver Uysal, İhvan-ı Safa Metafiziğinde Tanrı ve Tanrı-Âlem İlişkisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 1990.

Tasavvuf İlim midir?

Tasavvufî hayatın gönül âlemiyle ilgili olması, bilginin yanında iç tecrübeye önem vermesi sebebiyle zaman zaman yukarıdaki soruyu gündeme getirmiştir. Fakat görülen odur ki gerek sufilerin gerekse sufi olmayan alimlerin ifade ve tasnifleri tasavvufun da bir ilim olarak ele alındığını göstermektedir. Gerçi Ebu'l-Hüseyin Nuri'nin "tasavvuf ilim değil ahlâktır" ifadesi çok meşhur bir tespit ise de zühd ve tasavvuf terimlerini mutasavvıflar daha çok fıkıh ve kelâmıla birlikte bir İslâmî ilim olarak ele almış ve değerlendirmişlerdir. Bu durum ilk sufilerden Ebubekir Verrak'ın şu tespitlerinde açıkça görülmektedir: "Zühd ve fıkıhı terk ederek kelâmıla yetinen zındık, kelâm ve fıkıhı tahsil etmeden zühde dalan bidatçı, kelâm ve zühdü öğrenmeden fıkıhıla meşgul olan ise fasık olur"³.

Mukaddime adlı meşhur eserinde tasavvufu bir ilim olarak ele alan İbn Haldun (öl. 808/1406) konunun temel özelliklerine temas etmiştir. İbn Haldun bu konuyu tahlil ederken şeriat ilimlerini fıkıh ve tasavvuf diye ikiye ayırmış; fıkıhı, ibadet, âdet ve muamelelere ait olan umumî hükümler şeklinde tarif etmiştir. Tasavvufıla ilgili kanaatleri ise şöyle: "... diğer kısmı sufiler zümresine mahsus olup sözü edilen mücahedenin icra edilmesi, bununla alâkalı olmak üzere nefis muhasebesi yapılması, bu yolda ortaya çıkan ruhî zevklerden ve vecd hâllerinden bu hususta bir zevkten diğer bir zevke yükselmenin keyfiyetinden ve yine bununla ilgili olmak üzere sufiler arasında kullanılan ıstılahların izahından bahsedilmesi gibi şeylerdir"⁴.

Tasavvuf Eğitim ve Öğretimi

Bilindiği gibi İslâm dünyasında ilimlerin tahsil edildiği ilk mekân Medine'deki Mescid-i Nebevî'dir. Müslümanlar bu çatı altında hem dinî bilgilerini kazanıyor hem de yeni yeni oluşmakta olan İslâmî ilimlerin ilk tohumlarını ekiyor, ilk nüvelerini ortaya koyuyorlardı.

İslâm devletinin büyümesi, fetihlerle bu devlete ait olan toprakların genişlemesi merkezden uzak olan bölgelere yeni mescitler, yeni medreseler inşa etme ihtiyacını doğurdu. Bu arada zahitler de kendilerine mahsus olan, tasavvufî ahlâkın tahsil edildiği ve yaşandığı müesseselerini kuruyorlardı: Tekke.

Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm gibi temel İslâmî ilimlerin mescit ve medreselerde talim ve terbiyesi gerçekleştirilirken henüz tasavvuf adını almamış

3 Sülemî, *Tabakat*, 224.

4 İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. S: Uludağ, İst. 1983, II/1115.

olan zühd ve ahlâka tekke sahip çıkmıştır. Böylece bir zahirî ve batınî ilimler tasnifi, bir medrese ve tekke ilimleri terkibi gün yüzüne çıktı. Bu iki yol mensupları zaman zaman tartışmalara girdilerse de genel olarak birbirlerine saygı duymuşlar, her iki müessesenin birbirini tamamladığını düşünmüşlerdir. Ahmed b. Hanbel gibi ilk "Kitabü'z-zühd" yazarları sufiler değil hadisçi ve fıkıhçılardır. Diğer yandan ilk sufilerin de büyük bir kısmı medrese ilimlerine vâkıf kimselerdi.

Buna rağmen tasavvufî mesele ve terimleri konuşan, tartışan, yazan, ayet ve hadislere tasavvufî izahlarla değişik yorumlar getiren insanlar tekke mensupları olmuştur. *Sabır, tevekkül, tevbe, zikir, nefis, ruh, kanaat, edep, marifet, hürmet, istikamet, velâyet, keramet, ubudiyet, murakabe, ihlas, şükür* gibi pek çok tasavvufî istilahın insan psikolojisi açısından dikkat çekici yorumları bu müesseselerde yapılmıştır. Tekke fikhî ve kelâmî meseleleri enine-boyuna tartışmadığı gibi medrese de gönül terbiyesini kendisine dert edinmemiştir. Yalnız şu da ifade edilmelidir ki bu iki müessese arasında transferler ve alış-verişler sürekli olagelmıştır.

Tekke-Medrese Bütünlüğü

İslâm medeniyetinde var olan iki farklı meşrebi temsil eden tekke ve medresenin değişik coğrafyalarda birlikte hareket ettikleri de görülmektedir. Bunlar şu başlıklar altında özetlenebilir:

1. Tekke ve zaviyeler bazen medreselerde okuyan öğrencilerin iâşe ve ibatesini sağlayan bir nevi yurt görevi görmüşlerdir. Niyazî-i Mısırî *Mevaidü'l-İrfan* adlı eserinde otobiyografisi ile ilgili bilgi verirken şunları söylemektedir: "Diyarbakir ve Mardin'de mantık ve kelâm okudum. Oradan Mısır'a gittim. Mısır'da Şeyhuniyye (Medresesinde) Kadîrîden bir şeyh buldum. Ona bey'at ettim ve Camiü'l-Ezher'de derse başladım. Camiü'l-Ezher'de okuyor ve o tekke de yatıyordum. Ciddî çalışıyor, her ikisini de muntazaman yürütüyordum".

2. Bazı muhitlerde medrese ve tekke bir külliyenin iki ayrı müessesesi olarak hizmet vermiş, medrese ilmî faaliyetleri, tekke ise ahlâkî ve içtimâî etkinlikleri gerçekleştirmiştir.

Son devir sufilerinden Ahmed Hazinî'nin (öl. 1369/1950) Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli'ye yazdığı bir mektupta şu cümleler de var: "Bu davam ancak din, halk ve Müslüman alimlerin menfaatleri içindir. Fakirlere, öksüz çocuklara, miskinlere ait bir tekkemiz; ilim talebelerine ve müritlere ait bir de zaviyemiz vardır".

3. Makrizî'nin *el-Hıtat* adlı meşhûr eserinde verdiği bilgiye göre Kahire'de bulunan Zemamiyye ve Caveliyye medreselerinde fıkıhla tasavvuf beraberce

tahsil edilmiştir. Cemaliyye Medresesi'nde ise bu iki dersi aynı şahıs okutmaktaydı.

4. Selçuklular döneminde tekke ve medreselerin ayrı ayrı faaliyetlerinin yanında Kuzey Afrika'da olduğu gibi bazı bölgelerde tekkeler birer medrese gibi faaliyet gösterdiği de tarihi belgelerden anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ilk asırlarında tasavvufî kültürün hakimiyet ve yaygınlığına rağmen tasavvufun ayrı bir ders olarak medreselerde okutulduğuna dair bilgimiz yoktur. İznik'de kurulan ilk medresenin müderrisi Davud-ı Kayserî'nin *Fusûs* şarihi olmasına rağmen durum böyledir. Tasavvufun o yıllarda ayrı bir ders olarak okutulmamasını bu ilme karşı takınılan menfî bir tavır olarak değerlendirmek yerine devrin zihniyet ve ilim anlayışı olarak görmek daha doğru olacaktır.

Bursa'daki Temenye Dergâhı'nın kurucusu Hüsameddin-i Bursevî, *Mühimmatü'l Mü'minîn* adlı eserinde okunması gereken kitapları ilim dallarına göre sıralarken tasavvufu müstakil bir ilim olarak göstermemiş, ancak "kütüb-i suffiyye ve amel kitapları ki ne dilde olursa olsun hemen amel-i salîhe evlâ olup" ifadesiyle yetinmiştir⁵.

XVIII. yüzyılda ise Damad İbrahim Paşa'nın yaptırdığı medresenin vakfiyesinde şu kayda rastlıyoruz: "... ve fenn-i tasavvuf ve ahval-i sülûke alim ve meayib-i şatah ve adem-i mübalattan salim bir kimesne Mesnevîhan olup eyyam-ı mutadede *Mesnevî-i Şerîf* ikrasına muvazebet ve müdavemet ede"⁶.

Bu kayıt Farsça'nın medreseye girişi ile ilgili olduğu kadar bir mutasavvıfın medresede *Mesnevî* okutması ve ders vermesi açısından da önemlidir. Bursa Cizyedar Zaviyesi'nde olduğu gibi bazı vakfiyelerde ise tekke şeyhinin aynı zamanda müderris olması isteniyordu. Bu tarz kayıtlar tekke-medrese bütünlüğü açısından dikkat çekicidir.

Benzer bazı uygulamalara rağmen Osmanlı medreselerinde tasavvufun ayrı bir ders olarak okutulması geleneği yoktur. Bu geleneğin tabii neticesi olarak mutasavvıf İbrahim Hakkî Erzurumî'nin (öl. 1194/1780) hazırladığı medreselerle ilgili müfredatta dahi bu ders yer almamıştır. Ancak Ahlâk dersi için *Pend-name*'nin okutulmasını teklif etmiştir:

Attar'ın pendin hıfz eyle candan
*Ahlâk ilmin hoş öğren andan*⁷

Osmanlılar döneminde medresede okutulan ilimleri ve takip edilen ders kitaplarını nazmen kaleme alanlardan biri de İshak Tokadî'dir (öl. 1100/1688).

5 Age, 114b; Geniş bilgi için bk. M. Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler II, Bursa 1993, 173-228.

6 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İst. 1977, I/156, II/78 vd.

7 İbrahim Hakkî Erzurumî, *Tertib-i Ulum*, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Kit. nu. 1438, 3b.

Burada 15 kadar ilmi söz konusu eden yazar Tecvid, Kelâm ve Fıkıhtan sonra 4. ilim olarak İlm-i tasavvuf ve'l-ahlâk başlığıyla düşüncelerini ifade etmiştir.

58 beyitlik bu manzumede tasavvufun değişik özelliklerine temas edilmiş, zaman zaman Dede Ömer Ruşenî'nin beyitleri iktibas edilmiştir:

*Tasavvufdur rezailden tehallî
Sıfat-ı merzıyye birle tahallî*

*Tevekküldür, rıza zühd ü taaffüf
Hakikatde budur ilm-i tasavvuf*

Tokadî diğer birçok muasırı gibi raks u deverana karşı çıkmakta, bu şekilde icra edilen sesli zikir meclislerinin tasavvufla ilgisi olmadığını düşünmektedir.

Manzume şu beyitlerle sona ermektedir:

*Tasavvuf da netice ilm-i vacib
Bu tafsile bu manadır münasib*

*İmam Huccetü'l islâm guya
Bu fen ile cihanı kıldı ihya*

*Tesanüf-i Fazıl-ı Birgîlî'nin
Gülîstan-ı ulumun bir gülînin*

*Muaddil hem Tarikat'la Cıla'sı
Cihanı gün gibi tutmuş ziyası*

*Teallüm eyle hem talim her dem
Risale her cümleden ola mukaddem*

*Sagîrî'l-hacm ise gözde enama
Kesîrî'n-nef'dir hass u âma*

*Yeter ilm-i tasavvufda Tarikat
Budur muhtar-ı erbab-ı hakikat*

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre yazar, Birgîvî'nin anladığı şekliyle bir tasavvufu esas almakta ve onun eserlerinin izlenmesini istemektedir⁸.

Ali Uşşakî (öl.?) ise 52 beyitlik manzumesinde 30 kadar ilimden bahsetmektedir:

---

8 BEEK, Genel Kit. nu. 961.

*Yitmek istersen eger matluba ey bahtiyar
İbtida mürşid gerekdir eyle anı ihtiyar*

*Her ne matlubun ise ide tarikını beyan
Ol tarika gidesin görmeyesin asla ziyan*

İlim dalları ve okutulması gereken kitaplara işaret eden yazarın tasavvufufla ilgili beyitlerinde kitap ismi verilmediği gibi tasavvuf konusunda dikkatli olunmasını istemesinden tekke kültürüne *neyzen bakışlı* olduğu anlaşılmaktadır⁹:

*Hem dahi ilm-i tasavvufdan dem urma ki sakın
İlm-i keşf ile ilm-i ledün bahsine olma yakın*

Taşköprîzade'nin tasnifinde ise zühd ve takva Hadis ilimlerinin dallarında yer alırken *İlmü'z-zühd ve'l-vera* başlığı altında tasavvufi ahlâkla ilgili birçok terim hakkında bilgi vermiştir: *Uzlet, Riyazet, Seha, Sema, Vecd, Sefer, Evrad*¹⁰. Furu-ı ilm-i hadis olarak da şu başlıklar görölmektedir: 1. İlmü'l-mevaiz, 2. İlmü'l-ediye ve'l-evrad, 3. İlmü'l-âsâr, 4. İlmü'z-zühd ve'l-vera. Taşköprîzade bu konular için Nevevî'nin *Ezkâr*, Gazalî'nin *İhya* adlı eserine atıflarda bulunmaktadır¹¹.

Tanzimat'tan Sonra

Tasavvufun bir ders olarak medreselerde ve dinî yüksek tahsil müesseselerinde okutulması Tanzimat'tan sonra XX. yüzyılın ilk yıllarıyla beraber başlamıştır. Bunun sebeplerinden biri ilimlerin tasnifi ile ilgili gelişme ve değişmelerdir. Diğer önemli bir sebep de devletin ilmî müesseseler üzerinde kurmak istediği denetimdir. Devlet, tekke ve tarikat hayatını düzenlemek ve denetlemek için Şeyhülislâmlığa bağlı olarak *Meclis-i Meşayih*'i daha önce kurmuştu. Tekkelerde bu ilmin tahsil edilmesinin yanında diğer dinî yüksek tahsil kuruluşlarında da öğretilmesinde fayda görmüştür. Tasavvuf dersi bazen ahlâk ile birlikte okutulmuş, bazen de *Tarikatlar Tarihi* veya *Mezhepler Tarihi* ile birleştirilerek tek ders olarak tedris edilmiştir. Bu bilgileri şöyle bir tablo ile göstermek mümkündür:

9 Köprülü Ktp., Asım Bey Kit. nu. 720; Ömer Özyılmaz, İbrahim Hakkı Erzurum'un Tertib-i Ulum isimli eserindeki eğitimle ilgili görüşleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 1986.

10 *Keşfu'z-Zunun*, I/35, 36, 413, 414; *Mevzuatü'l-ulum*, II/247.

11 *Mevzuatü'l-ulum*, II/247-248, 413-430.

Müessesenin Adı	Dersin Adı
İstanbul Darü'l-fünun Ulum-ı Şer'iyye Şb.	Ahlâk-ı Şer'iyye ve Tasavvuf
Darü'l-Hilâfet-i Âliye Kelâm-Tasavvuf ve Felsefe Şb.	İlm-i Tasavvuf
Süleymaniye Medresesi Hikmet ve Kelâm Şb.	Tasavvuf
Darü'l-fünun İlahiyat Fakültesi	Tasavvuf Tarihi
Darü'l-fünun-ı Osmanî Edebiyat Medresesi	Ahlâk
Darü'l-fünun-ı Osmanî Edebiyat Medresesi	İslâm Felsefesi
Medresetü'l-İrşad (Vaizlik Şb.)	Mezahib-i İslâmiyye ve Turuk-ı Âliye
Medresetü'l-İrşad (Vaizlik Şb.)	İlm-i Ahlâk
Medresetü'l-İrşad Eimme ve'l-Hutaba	Ahlâk
Taşra Medreseleri	Ahlâk-ı Kur'anîyye
Selâhaddin-i Eyyubi Külliye-i İslâmiyyesi (Beyrut)	İlm-i Tasavvuf
Selâhaddin-i Eyyubi Külliye-i İslâmiyyesi (Beyrut)	İlm-i Ahlâk
Medarisin orta kısmı	Ahlâk
Medarisin âli kısmı, Ulum-ı Şer'iyye Şb.	Tabakat-ı Sufiyye (Tarih-i Tasavvuf)
Medarisin âli kısmı, Ulum-ı Şer'iyye Şb.	Ahlâk

Darü'l-Mesnevî

Tanzimattan sonra kurulan müesseselerden biri de Darü'l-Mesnevî'dir. Bugünkü manada bir *Mesnevî Enstitüsü*, bir *Mevlâna Enstitüsü* olan Darü'l-Mesnevî'de *Mesnevî* ve Mevlevî kültürünün yanında tasavvuf kültürü de verildiğinde şüphe yoktur. Farsça'nın sevilip yayılmasına da doğrudan tesir eden Darü'l-Mesnevîler her sınıftan ve her tarikattan insana hizmet vermiştir. Ahmed Cevdet Paşa'yı besleyen en mühim kaynaklardan birinin İstanbul Çarşamba'daki Darü'l-Mesnevî olduğunu ve son devir bazı Nakşî Şeyhlerinin aynı zamanda *Mesnevîhan* olduğunu ilâve etmek gerekir. Cevdet Paşa şöyle diyor: "Çarşamba kurbünde Murad Molla Tekkesi postnişini Mehmed Murad Efendi olup eyyam-ı muayyenede *Mesnevî-i Şerif* okutur ve eyyam-ı sairede sabahtan akşama kadar mütenevvi dersler verir idi. Tekkesi bayağı bir Darü'l-Fünun idi"¹².

Medresetü'l Meşayih

Tasavvufî eğitim ve öğretimle yakından ilgili olan müesseselerden biri de Medresetü'l-Meşaaayih'tir. Adından da anlaşılacağı gibi bu medrese, tekke şeyh-

12 *Tezâkir (Tetimme, 40)*, Ank. 1067, s. 13-17.

leri yetiştirmeyi hedef alan bir ilim müessesesidir. Özellikle *Beşik Şeyhliği*'nin mahzurlarını ortadan kaldırmak, şeyhzadelerin yetkili ve yeterli bir tekke şeyhi olmasını temin etmek için kurulmak istendiği görülmektedir. Bu asrın ilk yıllarının sıkıntıları ve daha sonra başlayan harpler sebebiyle bu teşebbüs kayda değer bir semere vermeden tarihe mal olmuştur.

Yeni Kurumlar: Cemiyet-i Sufiye/Ceride-i Sufiye

Özellikle II. Meşrutiyet döneminde sufiler tarafından kurulan Cemiyet-i Sufiye, Cemiyet-i Sufiye-i İttihadiye gibi dernekler, dervişler tarafından neşredilen Ceride-i Sufiye, Tasavvuf, Muhibban gibi dergilerle de tekke kültürünü değişik ve yeni bir yolla halka ulaştırmaya çalışmışlardır¹³

Cumhuriyet Dönemi

Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi kapandıktan uzun yıllar sonra 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açıldığında Tasavvuf Tarihi adıyla bir ders öngörülmemiştir. Bu isimli bir ders 1970'lerden sonra fakülte dersleri arasında yer alacaktır.

1959'dan itibaren açılmaya başlayan Yüksek İslâm Enstitülerinde ise Tasavvuf Tarihi ayrı bir ders olarak okutulmuştur. 1970'li yılların başında Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan İslâmî İlimler Fakültesi'nin programında Tasavvuf Tarihi yer almıştır. Bu dersin Yüksek İslâm Enstitülerindeki durumunu şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Yüksek İslâm Enstitüsü

Dersin Adı	Yılı	Sınıfı	Haftalık Saat
Tasavvuf Tarihi	1959 - 1972	2	2
		3	1
		4	1
Ahlâk		3	1
		4	1
Hitabet ve İrşad		4	1
Tasavvuf Tarihi	1972 - 1977	1	2
		2	2
İslâm Ahlâkı		1	2
Hitabet ve İrşad		4	2
Tasavvuf ve İrşad	1978 - 1982	3	2
		4	2
Ahlâk		1	2

13 Medresetü'l-Meşayih, dernek ve dergiler için bk. M. Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, 275 vd.; Cemal Bar-dakçı'nın 1948 yılında *Tasavvuf* adıyla bir dergi çıkardığı da ilâve edilmelidir. 1950 sonrası tasavvufi muhitlerin çıkardıkları dergiler ayrı bir araştırma konusudur.

YÖK Sonrası İlähiyat Fakülteleri

Dersin Adı	Yılı	Sınıfı	Haftalık Saat
Tasavvuf Tarihi	1983 - 1984	7. yarıyıl	2
Tasavvuf Tarihi	1984 - —	8. yarıyıl	2
Günümüz Tasavvuf Hareketleri	1984 - 1993	8. yarıyıl	5
Tasavvuf Problemleri	1992 - 1993	5. 6. yarıyıl	2 (seçmeli)
		7. - 8. yarıyıl	2 (seçmeli)

Ülkemizdeki İlähiyat Fakültelerinde yürütülmekte olan yüksek lisans ve doktora programlarında da Tasavvufî Metinler, Tasavvufun Kaynakları, Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü, Tasavvuf Terimleri, Tasavvufî Müesseseler Tarihi gibi dersler de okutulmaktadır.

Çağdaş tasniflerde de Tasavvuf, İslâmî ilimlerden biri olarak ele alınmakta; bazen de Ahlâk ile birlikte mütalâa edilmektedir:

Bunlardan Hüseyin Atay'ın tasnifini vererek yazımımızı tamamlayalım. Atay, Doğrudan İslâmiyet'i din olarak ele alıp inceleyen ilimleri 5 grupta toplamaktadır:

1. Kur'an Tefsiri. Yardımcıları: Kur'an-ı Kerim Tarihi, Esbab-ı Nüzul, Tefsir Tarihi.

2. Hadis. Yardımcıları: Hadis Tarihi, Esbab-ı Vürud, Nakdü'r-ricâl.

3. İslâm Hukuku, Usul-ı Fıkıh. Yardımcıları: Fıkıh, Fıkıh Tarihi, Mukayeseli, Fıkıh Mezhepleri.

4. Kelâm. Yardımcıları: Kelâm Tarihi, İslâm Felsefesi ve Tarihi, Mantık, Münazara.

5. Ahlâk. Yardımcıları: Ahlâk Tarihi, Tasavvuf¹⁴.

Bugün ülkemizde Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi ile ilgili telif-tercüme pek çok eserin yanında tasavvufî muhitlerin çıkardığı dergilerde de bu kültür topluma aktarılmaktadır. Son yılların yeni "yol"larından birinin de TV olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

14 Hüseyin Atay, "Memleketimizde İlim ve Din Anlayışı Üzerine", AÜ İFD, XVII, 110; Tasavvuf Tarihi 1982-1992 yılları arasında İslâm Felsefesi ana bilim dalına bağlı bir bilim dalı, bu tarihten itibaren de müstakil ana bilim dalı olmuştur.